

Türk Ocakları

Türkiye'nin yakın tarihine özel bir anlamda damgasını vurmuş, sosyal ve kültürel kimliği ile Türk Ocakları; Osmanlı devletinin karmaşık yapısı içinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak şekillenen Türkçülük-Türk milliyetçiliği fikrinin gelişerek II. Meşrutiyetin çeşitli düşünce atmosferi içinde teşkilatlanması ile ortaya çıkan bir sivil toplum örgütüdür. Türk Ocaklarından önce kurulan Türk Derneği, Genç Kalemler Hareketi ve Türk Yurdu Cemiyeti gibi kuruluşlar doğrudan aydınların öncülüğünde oluşturulurken Türk Ocağının kurulma düşüncesinin Askerî Tıbbiye öğrencilerinden, yani gençlerden geldiği görülmektedir. Tıbbiyeli öğrenciler yaptıkları gizli toplantılarda milliyet esasına dayanan bir cemiyet kurmak amacıyla program hazırlamışlardır. Bu program kapsamında hazırladıkları 11 Mayıs 1911 tarihli bir bildiriye kendilerine yardımcı olacağına inandıkları devrin önemli Türkçü aydınlarına sunmuşlardır. "190 Tıbbiyeli Türk Evladı" adına kaleme alınan bildiri; 1908 siyasi reformunun ardından "hayatı inkıraz (çöküş dönemi)" yaşayan Türklerin, her yönüyle geliştirilmesi için sosyal bir atılım yapılması gereği dile getiriliyor ve bu amaçla çalışacak "millî ve içtimai bir cemiyet teşkil etmek" lüzumu vurgulanıyordu.

Tıbbiyeli öğrenciler bildiriye verdikleri Türkçü aydınlarla yaptıkları görüşme ve toplantılardan sonra Türk Ocakları, 3 Temmuz 1911 (20 Haziran 1327) tarihinde fiilen, 25 Mart 1912'de (12 Mart 1328) resmen kurulmuştur. Böylece kuruluşundan yaklaşık 9 ay sonra resmen kurulan Türk Ocakları'nın ilk idare heyeti Ahmet Ferid (Tek) (Reis), Akçuraoğlu Yusuf (İkinci Reis), Mehmet Ali Tevfik (Umumi Kâtip), Dr. Fuad Sabit (Veznedar)'ten teşekkül etmiştir. Ahmet Ferid Bey'in Millî Meşrutiyet Fırkasını kurmak amacıyla Ocağın başkanlığından ayrılmasından sonra 1913 yılında Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Türk Ocaklarına başkan olmuş ve bu görevi Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde başarıyla sürdürmüştür. Hamdullah Suphi Bey'in başkanlığı döneminde Türk Ocakları büyük bir canlılık içine girmiştir. Balkan felaketinin yaşandığı bir ortamda Türk Ocakları devrin ihtiyaç ve heyecanlarını temsil etmiştir. Diğer bir ifade ile İmparatorlukta Türkiye unsurunun kimlik bunalımına cevap vermeye çalışmıştır. Bu dönemde Türk Ocakları'nın 1918 yılında yapılan kongresinde İstanbul ve vilayetlerde aynı nizamname üzerine çalışan 35 ocak açıldığı belirtilmektedir. Türk Ocaklarının amacı; 1912 tarihli Nizamnamesinin 2. maddesinde Müslüman toplumların önemli bir unsuru olan Türklerin millî terbiye ve ilmi, toplumsal, ekonomik düzeylerinin geliştirilip yüceltilmesi yoluyla Türk Milleti ve dilinin en üst bir dereceye çıkarılmasına çalışmaktadır. şeklinde ifade edilip, 1918 yılında nizamnamede yapılan değişiklikle "Ocağın maksadı Türklerin harsi birliğine ve medeni kemaline çalışmak" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, Ocağın amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken "Sırf millî ve içtimai bir vaziyette" kalacağı asla siyasetle uğraşmayacağı da vurgulanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türk Ocaklarının; faaliyetlerinin odak noktasını temelde millî duygulardan kaynaklanan milliyetçilik fikrini "heyecan ve telkin" yoluyla uyandırmak ve canlı tutmak oluşturmaktadır. Ocak, başta İstanbul olmak üzere yürüttüğü sistemli çalışmalar çerçevesinde düzenlenen konferanslar, sohbetler, müsamereler, konser ve serbest derslerle bir halk üniversitesi gibi çalışmıştır. Bu etkinliklerde işlenen konuların hemen hemen tamamını Türklüğe ait meselelerin teşkil etmesi millî ruhun yeniden uyandırılmasının etkili bir kaynağı olmuştur.

Türk Ocakları bünyesinde; Türk Gücü Derneği, Köycüler Cemiyeti, İhtiyat Zabitleri Teavün Cemiyeti, Darülfünun Talebe Cemiyeti gibi dernekler de kurulmuştur. Ayrıca, kitap yayıncılığında pek başarılı olamayan Türk Ocakları, dergi yayıncılığında oldukça başarılıdır. Bu dergiler içinde Türk Yurdu Cemiyeti tarafından 1911 yılında yayınlanmaya başlayan ve Türk Ocakları'nın kuruluşundan itibaren onun yayın organı hâline gelen Türk Yurdu, şüphesiz en önemlisidir. Türk Yurdu Dergisi Türkçülük fikrinin oluşturulması, sistemleştirilmesi ve yaygınlık kazanmasında çok etkili olmuştur. Osmanlı devleti bünyesindeki çeşitli unsurların, milliyetçilik hareketleri karşısında Türk milliyetçiliğinin

öncüsü olma gibi bir işlevi üstlenen Türk Ocakları, kısa zamanda devrin önemli birçok ilim ve fikir insanını bünyesinde toplamıştır. Ocak çevresinde toplanan bu aydınlar; günlük siyasî çekişmelerin dışında kalmaya çaba sarf ederek çalışmalarını Türk milliyetçiliğinin yeni fikir yapısını oluşturma konusunda yoğunlaştırmışlardır. Bu sebeple Türk Ocağı çevresindeki aydınların çalışmaları sayesinde Türkçülük akımı siyasî, sosyal, iktisadî ve kültürel hayata yeni bakışlar getirmiş, dönemin etkili bir fikir akımı hâline gelmiştir. Türk Ocakları çevresinde savunulan milliyetçilik anlayışının temeli, ihmale uğrayan millî kültürü yeniden yaşama geçirmek ve bu yolla kaynaşmış bir millet oluşturma yönündedir. Böylece Osmanlı devleti içindeki Türkler her bakımdan gelişmiş, sağlam bir millet hâline gelecek ondan sonra da dağınık bir şekilde yaşayan bütün Türkler arasında kültürel birlik sağlanacaktır. Bu temel yaklaşıma rağmen Türk Ocakları, Türkçülerin bütün eğilimlerinin toplandığı bir merkez görünümündedir. İster kültürel, ister siyasî anlamda ele alınsın, bütün Türklük anlayışı Türk Ocaklarının temel dinamik fikirlerinden birini teşkil etmektedir. II. Meşrutiyet devrindeki Türk Ocakları çevresindeki aydınların milliyetçilik, halkçılık, iktisat, kadın hakları, çağdaşlaşma, laiklik, dil ve tarih gibi konularda ortaya koydukları fikirler, Cumhuriyet dönemi ile karşılaştırıldığında aralarında farklılıklar bulunmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğundan milli devlete, doğu medeniyetinden çağdaş medeniyete geçişte önemli bir adım teşkil etmiştir. Bu fikirler Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen inkılâplara zemin hazırladığı gibi, bu çevrede işlenen milliyetçilik fikri belli ölçülerde yeni Türk Devleti'ne ideolojik bir temel oluşturmuştur. Böylece II. Meşrutiyet döneminde temelleri atılan Türk milliyetçiliği fikri, Millî Mücadele döneminde Misak-ı Millî sınırları ile belirlenen Anavatan kavramı ile bütünleşerek açıklık ve güç kazanmış, millî kimlikli bir Türk devleti kurulması şeklinde tecelli etmiştir. Yani Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı dönemindeki Türkçülük hareketinin birikiminden ve çağdaş uygulamalardan yararlanıp millî devlet fikrine ulaşmış, milliyetçiliğe çağdaş bir muhteva kazandırarak onu Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden biri haline getirmiştir. Türk Ocakları II. Meşrutiyet döneminde yürüttüğü faaliyetler sonucu ülkede Türkçülük-Türk milliyetçiliği bilincine sahip geniş bir kitlenin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Nitekim Türk Ocakları çevresindeki fikir atmosferi içinde yetişen asker, sivil Türk aydınları I. Dünya Savaşı sonunda Anadolu'daki Millî Mücadeleyi yürüten bilinçli kadroların önemli bir bölümünü oluşturmuşlardır. Bu aydınlar Millî Mücadele döneminde hem fikriyat, hem de teşkilatlanma safhasında Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer alarak etkili olmuşlardır. Türk Ocakları çevresindeki aydınlar, Osmanlı devletinin yerine kurulan Millî Türk Devleti'ni, Türkçülük anlayışlarının somut bir ifadesi olarak görmüşlerdir. Bu anlayışın tabîî sonucu olarak Millî Mücadele'den itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer alan Türk Ocağı mensupları, temel konularda yeni devlete tam destek vermişlerdir. Aynı şekilde Cumhuriyet döneminde başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, bütün yönetim kademeleri, Türk Ocaklarını yeni rejimin ilkelerinin benimsenmesi ve yayılması için yararlanılması gereken bir güç olarak görmüşler ve yoğun bir ilgi ve destek sağlamışlardır. Böylece Türk Ocakları ülke çapında hızla teşkilatlanarak 1927 yılında şube sayısı 257'ye ulaşmıştır. Türk Ocaklarının kısa zaman içinde ülke çapında hızla teşkilatlanmasını bu destekle beraber düşünmek gerekir. Bu organik yakınlık ve işbirliği ideolojik açıdan da kısa zamanda kaynaşmayı beraberinde getirmiştir. Nitekim 1927 yılında üst yönetimin bir kültür şubesi hâline gelen Türk Ocaklarının, yönetimle hukuki birleşmesinin tabîî sonucu olarak faaliyet sahası Türkiye Cumhuriyeti ile sınırlandırılmış, böylece bütün Türklük anlayışından dönüşüm resmileştirilmiştir. Sonuçta Türk Ocaklarının amaçları milliyetçilik, halkçılık, medeniyetçilik ve laik Cumhuriyetçilik esaslarını korumak ve yaymak olarak belirlenmiştir. 1931 yılında 260 şubesi olan Türk Ocakları bütün mal varlığıyla CHF'ye devredilmiştir.

Türk Ocaklarının Cumhuriyet dönemindeki en göze çarpan özelliği; (önceleri, Halifeliğin kaldırılması, harf inkılâbı gibi konularda bazı tereddütler olmasına rağmen) Atatürk tarafından gerçekleştirilen inkılâpları benimseyen, sahiplenen ve hatta bekçiliğini üstlenen bir kuruluş olmasıdır. Bu anlayış doğrultusunda inkılâplar konusunda halkı aydınlatmak, yeni

rejimin ilkelerini yerleştirmek amacıyla sosyal ve kültürel faaliyetlere büyük önem verdiğini görüyoruz. Türk Ocakları şubelerinde yapılan konferanslarda başta inkılâpların halka anlatılması, öğretilmesi ve benimsetilmesi olmak üzere tarih, edebiyat, kültür, iktisat, eğitim, spor, sağlık, medeniyet ve demokrasi gibi konular ele alınmıştır. Konferansların yanı sıra yabancı dil, daktilo, muhasebe, ticaret, biçki-dikiş ve okuma-yazma konularında kurslar ve gece dersleri de düzenlenmiştir. Ayrıca Türk Tarih Kurumu'nun temeli 1930 yılında "Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti" adıyla Türk Ocakları bünyesinde atılmıştır. Belli dönemlerde Türk Ocakları yürüttüğü faaliyetlerle adeta yönetim tarafından alınan karar ve inkılâpların halk arasında uygulanmasını üzerine alan bir kuruluş görünümündedir. Bu açıdan Cumhuriyet rejiminin güçlü dayanaklarından birini teşkil etmiş, yönetim ile halk arasındaki iletişimi sağlamaya çalışmıştır. İnkılâpların ülkede yerleştirilmesi çalışmalarına paralel olarak, ocaklıların Türkiye'de millî birlik ve beraberliğin sağlanması için gösterdiği hassasiyet dikkate değer. Özellikle, yönetimin de desteği ile Şeyh Sait isyanından sonra Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesinde şubelerini yaygınlaştıran Türk Ocakları, Türk kültürünü ve Türkçeyi yaygınlaştırmak ve inkılâpları benimsetmek amacıyla bölgede belediyeler ve devlet organları işbirliği ile faaliyetler yürütmüştür. Sonuç olarak, Türk Ocaklarının imparatorluktan millî devlete geçiş dönemi ile, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve rejimin yerleşmesi safhasında önemli rol oynayan, yakın tarihimize damgasını vurmuş sosyal ve kültürel bir cemiyet olduğunu söylemek mümkündür. 1931 yılında kapatılan Türk Ocakları Hamdullah Suphi Tanrıöver başkanlığında 10 Mayıs 1949 tarihinde yeniden açılmıştır. Günümüzde faaliyetlerini ülke çapında sürdüren Türk Ocakları, Türkiye'nin en uzun ömürlü sivil toplum kuruluşu olma özelliğine de sahiptir.

Yusuf SARINAY

KAYNAKÇA

AKÇURA, Yusuf, **Yeni Türk Devletinin Öncüleri, 1928 Yılı Yazıları**, Haz. Nejat Seferciođlu, Ankara 1981.

AKYÜZ, Kenan, "Türk Ocakları", **Belleten**, C I, Nisan 1986, s.196.

ARAI, Masami, **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, Çev. Tansel Demirel, İstanbul 1994.

BAYRAKTUTAN, Yusuf, **Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları**, Ankara 1966.

ARSAL, Sadri Maksudi, **Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları**, İstanbul 1975.

HİSAR, Abdülhak Şinasî, "Türk Ocağı Hâtıraları", **Türk Yurdu Neşriyatı**, Ankara 1993.

KARAER, İbrahim, **Türk Ocakları (1912-1931)**, Ankara 1992.

OBA, Ali Engin, **Türk Milliyetçiliğinin Dođuşu**, Ankara 1995.

SARINAY, Yusuf, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul 1994.

TEVETOĐLU, Fethi, **Hamdullah Suphi Tanrıöver**, Ankara 1986.

TUNCER, Hüseyin, **Türk Yurdu Üzerine Bir İnceleme, (1911-1931)**, Ankara 1990.

Türk Ocağı Yasası,1927, Türk Ocakları Matbaası, 1927.

Türk Ocağı'nın Nizamname-i Esasi ve Dâhilîsi, Tanin Matbaası, İstanbul 1328.

Türk Ocaklarına Dair Bazı Vesikalar, Haz. Yücel Hacalođlu, Ankara 1995.

Türk Yurdu; Türk Ocakları Belgeseli, Belgeler/Resimler (1912-1994), Haz. Mehmet Uzun, Yücel Hacalođlu, Ankara 1994.

ÜSTEL, Füsun, **Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul 1997.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-ocaklari/?pdf=3288> adresinden erişilmiştir